

Vanhoillislestadiolaisesta ruumiillisuudesta verkossa

EHKÄISYKYSYMYS JA HOMOSEKSUAALISUUS HAASTAVAT USKON JA RUUMIIN KYTKÖKSEN

Vanhoillislestadiolainen ruumis on sekulaarien ja uskonnollisten odotusten polttopiste. Liikkeeseen kuuluvien ihmisten kokemukset arjestaan ovat olleet keskustelujen ja katseiden kohteina viime vuosina ja vuosikymmeninä monin eri tavoin. Liikkeessä elävien kokemukset, julkinen keskustelu, elokuvat ja kaunokirjallisuus ovat muovanneet kuvaa lestadiolaisuudesta. Näiden lisäksi naisten kokemukset ja ruumiillisuus ovat olleet keskustelujen aiheena verkossa. Suomen suurimman herätysliikkeen, vanhoillislestadiolaisuuden, opetus ehkäisystä syntinä näyttää tasa-arvoistuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa vähintäänkin omaleimaiselta. Ruumiillisuudesta käyty keskustelu on verkkokeskustelujen näkökulmasta jännitteistä paitsi yhteiskunnallisena myös liikkeen vaikutuspiirissä elävien ihmisten arjen kysymyksenä. Naisten, lasten tai seksuaalivähemmistöjen asema on arjen olosuhteista nouseva kysymys, johon vaikuttavat paitsi ympäröivä maailma, myös liikkeen opetus ja sosiaalinen ympäristö sekä

yksilön oma kokemus omasta ruumiillisuudestaan. Tämä monimuotoinen arjen uskonnollisuuden näkökulma onkin akateemisessa keskustelussa jäänyt jokseenkin varjoon, vaikka se on ollut laajasti esillä liikkeen piirissä elävien ihmisten kokemuspuheen kautta julkisessa tilassa.

Teologian ja ruumiillisuuden välillä on vanhoillislestadiolaisuudessa kytkös ja jännite. Tutkimuksessani *Taivasta varten luotu: Usko ja ruumis vanhoillislestadiolaisuutta koskevissa verkkokeskusteluissa* kysyin, miten usko ruumiillistuu vanhoillislestadiolaisuutta käsittelevissä verkkokeskusteluissa. Toiseksi kysyin, miten ruumiillisesta tulee teologista. Tutkimusaineistoni koostui 380 verkkonarraatiosta, jotka olivat omaelämäkerrallisia verkkokirjoituksia vuodelta 2011. Keräsin tutkimusaineistoni avoimilta verkkokeskustelufoorumeilta, joissa vanhoillislestadiolaisuudesta käyty keskustelu oli tuolloin aktiivista ja runsasta. Keskittymiseni kirjoittajien omaelämäkerrallisiin teksteihin fokusoiti tarkasteluni sukupuolen, seksuaalisuuden ja uskonnon liittymäkohtiin sillä perusteella, miten ne kertojien omassa elämässä näyttäytyivät. Käytännössä aineistossani oli kaksi osaa, joista toinen käsittelee kerrontaa ehkäisystä.

Kertojina olivat naiset ja miehet, äidit ja isät. Toinen kokonaisuus koostui vanhoillislestadiolaisuuden piirissä elävien ja eläneiden homoseksuaalien kokemuskerronnasta.

Usko siis ruumiillistui ensinnäkin ehkäisykäytännössä eli siinä, millaisin edellytyksin nainen ja mies olivat valmiita sitoutumaan liikkeen opetukseen ehkäisemättömydestä ja siten suuresta perheestä. Toiseksi usko ruumiillistui seksuaalivähemmistöjen arjen kysymyksissä liittyvissä pohdinnoissa eli siinä, valitseeko yksilö eräänlaisen askeesin ja kieltäytymisen seksuaalisuuden toteuttamisesta, jotta voisi säilyttää yhteyden vanhoillislestadiolaiseen sukuun, perheeseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Perhe ja lähisuku näyttelivät suurinta uskonnollisen auktoriteetin roolia yksilön elämässä. Valinnat parisuhteesta samaa sukupuolta olevan kanssa kytkeytyivät tiiviisti kokemukseen hyväksytyksi tulemisesta perheen eli uskonyhteisön keskuudessa. Verkkokeskusteluilla oli tällöin tärkeä rooli vaihtoehtojen harkitsemisen paikkana, salaisuuksina säilytettyjen identiteettipohdintojen avaamisen paikkoina sekä vertaistuellisena jakamisena. Perhe-elämään liittyvät pohdinnat ja seksuaalivähemmistöjen kokemukset kertoivat uskosta, joka ruumiillistui yksilön hyvinvointina ja pahoinvointina. Kasvokkaisen sosiaalisen kontekstin ohittavat verkkokeskustelut avasivat myös näkymän uskonnollisen ja yksilöllisen itsemääräämisoikeuden kysymyksiin: kuka saa sanoa olevansa vanhoillislestadiolainen tai mitä toisen uskosta voidaan ulkopuolelta sanoa. Tämä on toimijuuden laajentamista yksilön omista lähtökohdistaan käsin.

Tutkimukseni tulosten perusteella liikkeen ruumiillinen teologia tulee voimakkaasti läpieletyksi ja koetelluksi arjen haasteissa kuten terveyden ja sairauden kysymyksissä. Uskonnontutkimuksessa on Emile Durkheimista lähtien käsitelty pyhää arjesta erotettuna. Vanhoillislestadiolaisuudessa pyhä kietoutuu kuitenkin vahvasti arkeen, sillä koko ihmiselämä asettuu liikkeen ihmiskäsityksessä syntymän ja kuoleman välillä olevaksi väliaikaiseksi olotilaksi Jumalan tarkoittamassa suuremmassa suunnitelmassa. Päätökset omaa ruumista koskien nähdään ikuisuus-kysymyksiä, jolloin ruumis on osa jumalasuhtetta. Ihminen elää vanhoillislestadiolaisen opetuksen mukaan elämäänsä taivasta varten. Pyhä

näky perheiden lapsilukumäärässä, yksilöiden ulkonäössä ja käyttäytymisessä. Pyhä konkretisoituu luomistapahtuman kunnioittamisena, mikä käytännössä tarkoittaa ehkäisemättömyyttä. Ruumiilla on tässä uskossa arjen tasolla erityinen rooli: naisen ruumis mahdollistaa pyhän, uuden elämän syntymisen. Raskaana, imettävänä ja synnyttävänä lestadiolainen nainen on koko ajan arjessaan pyhän äärellä. Ihmisen keho ja idea pyhästä muotoutuu naisen elämässä yhdeksi ruumiillistuneeksi kokonaisuudeksi.

JOUSTAVA, OMAEHTOINEN USKONNOLLINEN TOIMIJUUS

Tutkimukseni mukaan vanhoillislestadiolainen arki on kuitenkin huomattavasti joustavampaa kuin pelkkä opin tasolla tehty arvio antaisi olettaa. Verkko on tuonut esiin monia vaihtoehtoisia tapoja asemoitua suhteessa vanhoillislestadiolaiseen uskoon. Uskonnollista toimijuutta ilmensi vanhoillislestadiolaiseen opetukseen sitoutuvien joukko, joille vanhoillislestadiolainen usko oli sisäisesti rikas ja mahdollistavana, vastakulttuurinen valinta. Uskonnollisen auktoriteetin alla tapahtuva kuuliainen toimijuus voi siis olla koeteltu naisen oma päätös, jota puolustettiin verkossa. Kivulla, kärsimyksellä ja väsymyksellä on tällöin uskonnollinen merkitys ristin kantamisena, oman uskonnollisen identiteetin todeksi osoittamisena. Kärsimys ei silloin ole vain toiminnan seurausta vaan uskonnollista toimijuutta. Ruumiillinen kärsimys voi tässä mielessä viedä lähemmäs Jumalaa. Tällainen uskon kultivoituminen kiinnittää vanhoillislestadiolaisen hengellisyyden mystiikan perinteeseen, jossa ruumiilla on merkitys Kristuksen kärsimysten seuraajana, ristin kantamisesta osallisena. Arjen lähtökohdista tehty kärsimyksen merkityksen pohdinta uskonnollisessa viitekehäksessä synnyttää erityistä vanhoillislestadiolaista kivun, tuskan ja kuorman teologiaa. Siinä kärsimys ei ole tärkeää kärsimyksen, vaan uskonnollisuuden vuoksi.

Toisaalta uskonnollinen toimijuus oli opetuksen vastustamista ja siihen varautuneesti suhtautumista. Väsymys ja sairaudet haastavat käsitystä pyhästä – ja myös muuttavat sitä. Jos valittavana on yksilön kannalta vain huonoja vaihtoehtoja eli joko oman uskonnollisen tradition kyseenalaistaminen tai oman

terveyden hinnalla eläminen, ihminen joutuu arviomaan uudelleen oman elämänsä perusteita. Kun perusteet elämälle on haettu teologisesta työskentelystä liikkeessä annetun opin ja opetuksen äärellä, on syntyneiden rakennelmien purkamisenkin ensisijaisesti teologinen kysymys. Vanhoillislestadiolainen teologia muovaa suhdetta ruumiiseen ja säätelee sitä, miten vanhoillislestadiolainen elää. Näin usko ruumiillistuu. Uskon ja ruumiin vuorovaikutuksessa on kuitenkin toinenkin suunta: ruumis rakentaa teologiaa siten, että siitä muodostuu yksilön elämässä uudelleentulkittu voimavara joko liikkeen sisällä tai ulkona siitä.

Kolmas toimijoiden joukko hahmottui siitä kipupisteestä käsin, johon vanhoillislestadiolainen joutuu sekulaarin yhteiskunnan ja oman liikkeensä uskonnollisen tradition ristiriitaisessa kohtauspisteessä. Sekulaari yhteiskunta odottaa naiselta ja perheeltä toimijuutta, johon vanhoillislestadiolainen malli ei itsestään selvästi sovi. Esimerkiksi naisten haaveet työurasta ja yhtäaikaisesta perhe-elämästä ovat mahdollisia mutta käytännössä arjen haasteiden tasolla vaikeita. Oman ruumiin riittämättömyys kuuliaiseen uskonnollisuuteen ja terveyden ylläpitämiseen tai lapsiperheestä huolehtimiseen ajavat monet ristiriitaan, jota puretaan verkossa. Ristiriita näyttää kuitenkin muodostuvan verkossa hedelmälliseksi oman elämän uudelleenarvioinnin paikaksi, jossa saa apua ja jossa uskonnolliselle toimijuudelle löytyy joustamisen mahdollisuuksia vertaiskeskusteluissa. Kun kyseessä on vertaiskeskustelut, toimijuus joustaa ensi sijassa ihmisen oman uskonnollisuuden vuoksi. Tämä mahdollistaa tradition sisäiset monimuotoiset siirtymät.

Usko siis tulee haastetuksi ensi sijassa terveydellisten ongelmien vuoksi, ja arkiset ruumiilliset haasteet muovaavat uskon opillisia sisältöjä. Tällöin uskon sisällöistä tulee joustavia, yksilöllisiä ja valikoituja. Vanhoillislestadiolaisuudessa tapahtuu sitä, mitä uskonnollisuudessa on todettu laajemminkin tapahtuneen sekularisaatiokehityksen myötä: uskonto yksilöllistyy ja monimuotoistuu. Vanhoillislestadiolaisesta uskon uudelleentulkinnan verkosta tekee omaleimaiseksi se teologinen pieteetti, jolla maallikot arvioivat ja tulkitsevat omaa uskonnollista traditiotaan. Lestadiolaisuus on maallikkoliike,

jossa akateemiselle teologialle ei ole annettu järin suurta painoarvoa. Kuitenkin arjessa eletty ja tehty teologia sivuaa kristillisen uskon perusteita sellaisella tarkkuudella, jota voi hyvin kutsua vanhoillislestadiolaiseksi maallikkoteologiaksi. Uskonnosta ei irtauduta siksi, että se vain olisi helpompaa niin. Jos uskonnosta tässä viitekehyksessä irtaannutaan, se tehdään esimerkiksi siitä näkökulmasta, onko teoilla merkitystä ihmisen pelastumisen kannalta. Tämä on keskustelua vanhurskauttamisesta.

ELETTY USKO

Parhaimmillaan tutkimukseni anti on sekä akateeminen että käytännöllinen. Akateeminen anti on katsoakseni yhtäältä metodologinen ja toisaalta teoreettinen. Metodologinen anti nousee siitä tavasta, jolla omaelämäkerrallista verkkoaineistoa katsotaan ja tutkitaan autoetnografisesti. Tutkijan oman position eli aseman refleктоiva määrittely on ollut tutkimustyöni kannalta välttämätöntä. Positioni suhteessa tutkimuskohteeseen on vaihdellut tutkimuksen teon aikana omista lähtökohdistani. Lisäksi asemoitumiseni on vaihdellut muista kuin minusta itsestäni johtuvista syistä, sillä tutkimuskohde määrittelee myös aina tutkijaa. Tällaisessa kaksisuuntaisessa vuorovaikutuksessa erityisen keskeiseksi positiota määrittäväksi seikaksi hahmottui suhde vanhoillislestadiolaiseen uskoon.

Kulttuurintutkimuksessa on tapana positioida tutkija intersektionaalisten erojen perusteella. Silloin katsotaan niitä tekijöitä, jotka rakentavat valta-asetelmia tutkimusasetelmassa. Position määrittelyssä tulisi herkästi arvioida juuri niitä valta-asetelmia tuottavia intersektionaalisia eroja, joita kyseinen konteksti tuottaa. Intersektionaalisissa analyysissä paljon käytettyjä eroja ovat olleet ikä, sukupuoli, seksuaalisuus, luokka, kansallisuus tai rotu. Akateemiaprofessori Elina Vuola on todennut, että uskonto jää liian usein pois näistä erojen luetteloista.¹ Tutkimuksessani huomasin, että suhde vanhoillislestadiolaiseen uskoon on tässä tutkimuskontekstissa erityisen painavalla tavalla valta-asetelmia tuottava ero. Kun alun perin lähdin tutkimaan sukupuolta verkkokeskusteluissa, huomasin pian, että en voi verkkokirjoitusten perusteella tietää, mitä sukupuolta kertoja edustaa. Verkkokeskustelut anonyymi-

nessaan häivyttävät joitakin eroja keskustelijoiden välillä: sukupuoli, ikä tai yhteiskunnallinen asema eivät verkossa erottele ihmisiä. Sen sijaan keskeiseksi polemiikin lähteeksi nousi suhde vanhoillislestadiolaiseen uskoon ja opetukseen: miten tulisi suhtautua opetukseen ehkäisemättömyydestä tai seksuaalisesta pidättäytymisestä sellaisissa ihmisten arkisissa tilanteissa, joissa ruumis haastaa opetusta ja näyttää sen mielettömyyden.

Tämän tutkimuksen teoreettinen anti liittyy eletyn uskonnon (englanniksi *lived religion*) käsitteen uudelleenarviointiin. Eletyn uskonnon tutkimusperinteessä selvitetään, miten uskonnollisuutta eletään ja tehdään, koetaan ja ilmaistaan jokapäiväisessä elämässä. Eletyn uskonnon tutkimuksessa uskon ruumiilliset ja materiaaliset ulottuvuudet ovat saaneet jokseenkin paljon tilaa. Professori Nancy Ammermanin mukaan eletyn uskonnon tutkimuksen piirissä on tarkasteltu mieluummin maallikoita kuin papistoa, uskonnollisia käytänteitä uskonnollisten instituutioiden ulkopuolella kuin sisäpuolella ja mieluummin yksilöiden toimijuutta kuin uskonnollisia traditioita.² Lisäksi Ammermanin mukaan uskontojen oppisisällöt ovat jääneet vähälle huomiolle siitäkin huolimatta, että eletyn uskonnon tutkimukseen on haluttu sisällyttää sekä käytänteet että oppi, sekä maallikot että papisto, sekä yksilö että yhteisö.

Verkkokeskusteluissa vanhoillislestadiolaisuus käy kiinnostavaa vuoropuhelua eletyn uskonnon tutkimusperinteen kanssa. Verkkokeskusteluissa keskiössä ovat maallikot, mutta uskoa eletään uskonnollisen viitekehyksen sisäpuolella tai sen vahvassa vaikutuspiirissä. Vanhoillislestadiolaisuus verkossa näytti eletyn uskonnon käsitteen heikkouden siinä, että se ei ota riittävästi huomioon arkisen elämän käytäntöjen teologisia ja opillisia perusteita ruumiillisuutta koskevassa tarkastelussa. Tutkimukseni toi eletyn uskonnon tutkimukseen uuden käsitteen, *eletty usko* (*lived faith*), joka tulosteni perusteella kuvaa paremmin kytköstä uskon perusteiden eli teologisen muotoilun ja arkisen elämän käytänteiden välillä. Eletyn uskon käsitteen on tarkoitus korostaa uskon tiedollista, kognitiivista puolta uskonnon ruumiillisten käytänteiden pohjana. Kun puhutaan uskonnon ruumiillisuudesta, ei olla tekemisissä vain kansanuskon tai marginaaliskontojen kanssa, vaan

kristinuskon opillinen traditio säätelee paikoin hyvinkin paljon ihmisten käytännön elämää.

Sanakeskeinen pohjoismainen luterilainen konteksti on myös omalta osaltaan häivyttänyt uskon ruumiillisten ulottuvuuksien keskeisyyden näkemistä ihmisten arjessa. Myös tähän tutkimukseeni tulokset voivat tuoda uuden näkökulman: varsin voimakkaasti ruumiillinen ja arjessa näkyvä lestadiolainen uskonnollisuus on osa suomalaista luterilaista kulttuuriperintöämme. Erityisesti naisen ruumiin keskeisyys vanhoillislestadiolaisessa ihmiskuvassa tuo esille kulttuurien kohtaamisen peruskysymyksen: miten osaamme asettua toisen asemaan ja katsoa maailmaa hänen silmin, mahdollisesti hyvin eri lähtökohdista kuin mitä itse katsomme maailmaa. Kun arki on pyhää, kaikkein mielettömin saattaa olla kaikkein mielekkäintä. Verkkokeskusteluissa tämä vanhoillislestadiolaisen opetuksen erikoisuus paljastuu juuri sen valtavan kritiikin kautta, joka tähän opetukseen kohdistuu. Kritiikin voima paljastaa paitsi ruumiin keskeisyyden uskossa, myös jäsenten sitoutumisen ruumiillaan tuohon opetukseen. Kun arjen pyhyys on kadonnut ja jäljellä on vain kuristava ympäröivästä yhteisöstä nouseva odotus opetuksen mukaan elämisestä, verkkokeskustelut ovat tarjonneet tilan käydä arjesta nousevaa teologista arviointia, haastaa liikkeen johtoa ja saarnaajia sekä laajentaa omaa elintilaa kansakeskustelijoiden kannustuksella.

USKONNOLLINEN TOIMIJUUS VERKOSSA

Verkkokeskustelut ovat tutkimusten mukaan laajentaneet uskonnollisten ihmisten toimijuutta lukemattomin eri tavoin, ja siihen myös oma tutkimukseni liittyy. Vanhoillislestadiolaisuudesta käydyt verkkokeskustelut tuovat ensinnäkin näkyviin ihmisten monenlaiset arkiset tilanteet, joissa uskonkäsitystä koetellaan ja eletään todeksi. Verkossa keskustelu tarjoaa kanavan, jota liikkeen paikallisessa yhteisöllisyydessä ei ole helposti tarjolla: liikkeessä opetusta haastavat ovat voineet joutua hengellisen väkivalan kohteiksi ja sanktioituiksi. Verkkokeskustelut ovat siksi olleet tärkeitä turvallisen keskustelutilan luomisessa, kun keskustelijoita ei voida tunnistaa eikä sen vuoksi sanktioida. Tämä nousi voimakkaasti esille niissä kertomuksissa, joissa reflektoitii

verkkokeskustelun syitä ja motiiveja. Hengellisen väkivallan kokemukset ovat oma kokonaisuutensa ja niistä onkin tehty jonkin verran tarpeellista tutkimusta.³ Uskonnollista uskoa ja toimijuutta ei voi katsoa irrallaan valta-asetelmista ja uskonnollisen yhteisöllisyyden sosiaalisesta rakentuneisuudesta. Tutkimukseni osoittaa, että uskonnollista toimijuutta ei kuitenkaan pitäisi katsoa myöskään pelkästään näistä näkökulmista. Tämä onkin juuri monitieteisyyden etu: kuva samasta ilmiöstä täydentyy, laajentuu ja tulee ymmärrettävämmäksi. Ilmiselvää on, että vanhoillislestadiolaisuuden kohdalla kokemukset liikkeen opetukseen sitoutumisesta ja sen haastamisesta nousevat erilaisista vallan alla olemisen kokemuksista, joista molemmille on tutkimuksissa hyvä olla paikka.

Verkkokeskustelut tarjoavat vanhoillislestadiolaisuuden kontekstissa naisille ja miehille tasaveroiset teologisen tulkinnan lähtökohdat, mikä on poikkeavaa vanhoillislestadiolaiseen paikalliseen yhteisöllisyyteen verrattuna. Vanhoillislestadiolaisuudessa vain mies voi selittää ja tulkita sanaa. Arki-sen eletyn uskon näkökulmasta myös nainen selittää ja tulkitsee sanaa. Tästä syystä vanhoillislestadiolainen sukupuolijärjestelmä ilmenee monimuotoisempana kuin liikkeen opetusta tarkasteltaessa voitaisiin olettaa. Erityisesti kun kyseessä on naisen ruumis, hyvinvointi ja jaksaminen, verkko tarjoaa otollisen alustan vaikutukselliselle teologian tekemiselle naisen ja perheen arjen lähtökohdista. Tämä pätee myös seksuaalivähemmistöjen teologian tekemiseen. Samansuuntaisesti on todettu muissakin tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu naisten uskonnollista toimijuutta patriarkaalisen uskonnon vaikutuspiirissä esimerkiksi ortodoksijuutalaisten tai islamin parissa. Se, miten tällaiset teologian tekemisen olosuhteet vaikuttavat koko uskonnolliseen yhteisöön, jää kuitenkin nähtäväksi. Tulosteni valossa voi sanoa, että yksilöiden arjen lähtökohdista tehty teologinen uudelleentulkinta parantaa ihmisen hyvinvointia ja lisää edellytyksiä muovata juuri itselle sopivaa uskonnollisen toimijan roolia kulloisissakin olosuhteissa.

Meri-Anna Hintsala, teol. tri
meri-anna.hintsala@helsinki.fi

KIRJALLISUUS

Ammerman, Nancy T.

2016 "Lived Religion as an Emerging Field: An Assessment of its Contours and Frontiers." *Nordic Journal of Religion and Society* 29:2, 83–99.

Hintsala, Meri-Anna

2017 *Taivasta varten luotu: Usko ja ruumis vanhoillislestadiolaisuutta koskevista verkkokeskusteluista*. Diss. Helsingin yliopisto.

Linjakumpu, Aini

2015 *Uskonnon varjot: Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Tampere: Vastapaino.

Vuola, Elina

2016 "Unohdettu ero? Intersektionaalisuus, naiset ja uskonto". *Uskonnon ja sukupuolen risteyskysä*. Toim. J. Ahonen & E. Vuola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 32–54.

---

1 Vuola 2015, 35.

2 Ammerman 2016, 87.

3 Esim. Linjakumpu 2015.